

1940-talets skolutredningar

1940 års skolutredning

1940 tillsattes en skolutredning under ledning av Gösta Bagge, ecklesiastikminister i samlingsregeringen under andra världskriget och ledare för högerpartiet.

Huvudområden för utredningen, som förutom ordföranden var en ren fackmannautredning, var folkskolan, realskolan, högre kommunala skolor och gymnasiet. Utredningen skulle även omfatta yrkesutbildningen och de olika lärarutbildningarna.

I direktiven till utredningen underströks starkt betydelsen av att skapa bättre balans mellan teoretisk och praktisk utbildning. Vidare menade man att tillströmningen till högre teoretisk utbildning borde bromsas. Behovet av teoretisk utbildning var, uttalades det, ganska väl tillgodosett. Därför skulle undersökas "huru den praktiska utbildningen på skilda stadier skulle kunna utbyggas och ges nödig konkurrenskraft genom att höjas till full likvärdighet med den teoretiska". Vidare var en av utredningens viktigaste uppgifter att skapa likställighet mellan landsbygd och städer ur utbildnings-synpunkt.

Utredningens betänkanden, 20 volymer med totalt drygt 4000 sidor, kom att utgöra grunden för införande av ett nytt skolsystem med enhetsskola-grundskola.

Det svenska utbildningssystemet ett av de mest efterblivna i Europa

Skolan stod efter krigsslutet inför stora problem. Barnantalet ökade kraftigt under 1940-talet. Samtidigt var bristen på skollokaler stor och bristen på lärare ännu större. Föräldrarnas intresse för sina barns utbildning hade också ökat i takt med att de fått en bättre ekonomisk ställning. I slutet på 1940-talet gick vart tredje

1930- och -40-talens skola var en spegelbild av klassamhället. Studentexamen var ett privilegium för de som hade råd. Pressens Bild.

barn vidare till realskoleutbildning mot vart tionde 25 år tidigare.

Skolan var också en spegelbild av klassamhället. De teoretiska utbildningarna dominerades av barn från bättre situerade familjer, medan barn från arbetar- och jordbrukarhem var nästan helt uteslagna från studier i läroverk.

Tage Erlander konstaterar i sin bok om 1940-talet att realskolan och gymnasiet var skolformer sprungna ur ett privilegiesamhälle ägnade att vidmakthålla en elit av medborgare som skulle fylla de mest betydelsefulla positionerna i samhället:

”Hela utbildningssystemet, inklusive intagningsbestämmelserna och examinationen, var inriktat på att eleverna verkligen skulle tillgodo-

1946 tillsatte ecklesiastikministern Tage Erlander (1901–1985) en parlamentarisk skolkommision som två år senare lade fram ett förslag om en nioårig obligatorisk skola för alla barn. Reportagebild.

göra sig en undervisning som utgick från bestämda kursplaner. Små möjligheter gavs att anpassa utbildningen efter barnens läggning. Intagningen till realskolan skedde genom prov, i allmänhet redan när barnen var i tioårsåldern. Det var den första sorteringsstationen. Examenssystemet betydde att skolan varje år kuggade ut elever som inte klarade fordringarna. Det var den andra sorteringsstationen. Mellan dem fanns betygssystemet, som angav vem som var prima och vem som var sekunda.

Hela detta intagnings- och examenssystem underströk de sociala skillnaderna mellan olika skolformer. Ett barn från ett välbärgat hem hade mycket större möjligheter att få hjälp med stödundervisning än ett barn, vars föräldrar var obemedlade. Intagningen till realskolan redan före tonåren gynnade barn ur studieinriktade hem.

Sverige hade vid denna tid i själva verket ett av de mest efterblivna utbildningsväsendena i Europa. Den alldeles övervägande delen av befolkningen fick endast sexårig folkskola och kanske ett års påbyggnadsundervisning. Det högre skolväsendet var hårt knutet till klassamhällets skiktning av människorna.”

1946 års skolkommision

Efter upplösningen av samlingsregeringen 1945 blev Tage Erlander ecklesiastikminister i den nya socialdemokratiska regeringen. Han tillsatte en parlamentariskt sammansatt skolutredning, 1946 års

Josef Weijne (1893–1951) övertog på hösten 1946 ecklesiastikministerposten och ordförandeskapet i skolkommisionen efter Tage Erlander som blev statsminister. Reportagebild.

skolkommision. Tage Erlander blev där själv ordförande. Efter en tids ytterligare arbete avvecklades 1940 års skolutredning. Den avgående utredningens material ställdes till den nya utredningens förfogande. Med detta utförliga utredningsmaterial som underlag kunde kommissionen snabbt utarbeta ett principbetänkande.

Detta lades fram sommaren 1948 och innefattade förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling mot en nioårig obligatorisk skola. Detta skedde i partipolitisk enighet.

Tage Erlander hade vid sin utnämning till statsminister under hösten 1946 ersatts som ecklesiastikminister av Josef Weijne, vilken också övertog ordförandeskapet i skolkommisionen.

1946 års skolkommision föreslog att folkskolan och realskolan skulle föras samman till en nioårig obligatorisk skola. Denna skulle delas upp på låg-, mellan- och högstadium, vardera omfattande tre läsår. Undervisningen skulle vara gemensam för alla elever, bortsett från elever med vissa handikapp, t o m sjätte klassen.

Med skolkommisionens förslag hade bottenskolprogrammet från 1880-talet ånyo aktualiserats. 1946 års skolkommision gick dock ett steg längre. Den föreslog att eleverna, med undantag för vissa valfria ämnen, skulle hållas samman även i klasserna 7 och 8. Uppdelning på linje skulle ske först i årskurs 9.

Striden om parallellskolesystemet övergick därmed till en strid om hur högstadiet skulle vara organiserat, dvs frågan om eleverna

skulle hållas samman eller delas upp efter studieförmåga.

1950 års riksdag fatta principbeslut om införande av en nioårig obligatorisk skola samt om att en omfattande försöksverksamhet skulle äga rum innan den nya skolan blev verklighet.